

Alain Van Crugten

Dankwoord bij de aanvaarding van de Martinus Nijhoffprijs 1988

Alain Van Crugten (1936) is emeritus hoogleraar vergelijkende Slavische taalwetenschappen. Behalve auteur van vele romans en toneelstukken is hij vertaler van ruim 80 werken uit het Pools (o.a. Mrozek, Witkiewicz, Pankowski en Bruno Schulz), het Tsjechisch (Karel Čapek), het Russisch (Zinovjev), het Nederlands (o.a. Hugo Claus, Joost Zwagerman, Thomas Rosenboom, Tom Lanoye, Kristien Hemmerechts), en het Duits (D.C. Grabbe). Voor zijn vertaalwerk werd hij behalve met de Nijhoffprijs bekroond met vele internationale vertaalprijzen, waaronder in 2013 de Prix des Phares du Nord. Pikant is dat hij in dit dankwoord geen loze belofte deed en de roman over de Roermondse avonturen van zijn onbekende grootvader een paar jaar later daadwerkelijk zou schrijven. Des Fleuves impassibles (1997) werd vertaald door Ernst van Altena en verscheen als Onverstoorbare stromen (1998).

Dankwoord bij de aanvaarding van de Martinus Nijhoffprijs 1988

Mijn aanwezigheid hier berust op een reeks paradoxen: Ten eerste: het gaat hier om een feest van de Nederlandse taal en ik ben waarschijnlijk de enige niet-Nederlandstalige in deze zaal; weliswaar is dit slechts schijnbaar paradoxaal, daar we toch allen uiteraard een bijzondere interesse voor de taalcontacten hebben.

Ten tweede: de jury van de Martinus Nijhoffprijs heeft als vertaler van Nederlandse literatuur een slavist bekroond.

Wat eigenaardig schijnt ook de reden waarom ik deze fel begeerde *Nederlandse* prijs ontvang, namelijk de vertaling van een *Vlaamse* auteur, en in het bijzonder het meest typisch Vlaamse werk dat deze Vlaming ooit geschreven heeft. Maar wie zou durven ontkennen dat Hugo Claus een eminente plaats bekleedt in de Nederlandse letteren in het algemeen – ik bedoel: de hedendaagse literatuur in de Nederlandse taal. Het is dan ook een reden te meer om de jury voor haar keuze te bedanken: dat er geen verschil gemaakt wordt tussen Zuid-Nederlandse en Noord-Nederlandse schrijvers is mijns inziens een zeer grote verdienste van de Martinus Nijhoff-juryleden en het bestuur van het Prins Bernhard Fonds. (En u mag mij geloven: iedere nuchtere Belg heeft wat ervaring opgedaan op het gebied van regionalisme, taalchauvinisme en dergelijke culturele rampen.) Ik ben dus heel blij en dankbaar dat u, Nederlanders, in feite een heel belangrijke prijs toegekend hebt aan twee Belgen, Claus en Van Crugten.

Toch moet ik weer op een soort paradox wijzen: hoewel ik een Franstalige Brusselaar ben, heb ik waarschijnlijk meer Nederlands bloed in mijn aders dan Hugo Claus. Indien mijn naam hier bij u niet vreemd klinkt, is het te danken aan een grootvader die uit Roermond afkomstig was. Waarom die Limburger meer dan honderd jaar geleden naar Wallonië uitweek is het gevolg van een droevige maar schilderachtige familievete om religieuze redenen; hij vluchtte uit het ouderlijke huis, kreeg van zijn eigen broer een paar messteken toegediend en landde tenslotte halfdood in de omgeving van de stad Luik. U begrijpt zonder moeite waarom hij geen voet meer op de Nederlandse grond wilde zetten en waarom onze familie altijd een soort afkeer van religieus dogmatisme toonde. Maar dit is een hele geschiedenis, een lang verhaal waarover ik nu verdere bijzonderheden weiger te geven, want ik ben van plan er een roman over te schrijven – of zelfs een ‘soap opera’ voor de internationale televisienetten onder de titel ‘Roermond Dynasty’ of misschien ook ‘I was born in Dallas, Limburg’.

Mijn aanwezigheid in uw midden toont echter aan dat ik geen wrok meer koester en dat u mij accepteert. Ik vergeef u de messteken in het lijf van mijn grootvader zoals u mij de Belgische revolutie van 1830 vergeeft.

Waarom *Het verdriet van België* vertalen als men bijna twintig jaar in de Poolse literatuur is gespecialiseerd? Dit is geen verhaal van haat en wraak meer, het is een ‘love story’.

Toen ik het boek van Hugo Claus in 1983 begon te lezen, werd ik zoals vele duizenden andere lezers gefascineerd door de jonge held Louis Seynaeve en zijn West-Vlaamse omgeving, door de kleurvolle beschrijving van het provinciemilieu in de jaren dertig en veertig, door de ironische blik op Vlaanderen en België in een bijzonder kritische periode van de geschiedenis en door de talrijke andere literaire verdiensten van die roman, waarover ik niet langer hoeft uit te weiden. Ik begon echter heel vlug het boek met het oog van een vertaler te lezen. U weet wel dat een vertaler geen normale lezer is. Ik stond onder de bekoring van de taalvirtuositeit van Claus, ik stelde vast dat er bijna in elke zin een taalvondst schuilde, waardoor die zin onmogelijk op letterlijke wijze in een andere taal over te brengen was. Mijn lectuur werd dan trager en trager, omdat ik mij regelmatig afvroeg: ‘Hoe zou ik dit zeldzame woord of deze idiomatische wending in mijn moedertaal kunnen vertalen?’ Het werd voor mij een echte uitdaging: ik moest die roman vertalen! Ik had veel geluk: mijn enthousiasme werd heel vlug gedeeld door een paar mensen, waaronder mijn vriend en bekende literair criticus Jacques De Decker en de directeur van de grote Franse uitgeverij Julliard. Tot daar: einde van hoofdstuk 1.

Hoofdstuk 2 is het vertaalwerk. Het vergde zowat tien maanden. Het waren maanden van intensieve arbeid, nooit van dwangarbeid. De voornaamste belemmering was het feit dat Claus in zijn roman eigenlijk twee talen gebruikt had: ABN en een soort gestileerd Vlaams dialect dat bijzonder kostelijk is, terwijl het voor de Nederlandse lezer bepaald exotisch klinkt.

Aan de uitgever had ik de volgende oplossing voorgesteld: daar waar de helden van *Het verdriet* Vlaams spraken zou ik een Belgisch getinte Franse taal aanwenden. Onder de talrijke belgicismen waarmee mijn Franse versie doorspekt was waren er verouderde vormen en plaatselijke woorden, die in Frankrijk ongewoon en vaak onbekend zijn, en ook wendingen die de beschaafde Franse taal niet aanvaardt maar die gebruikelijk zijn in de dagelijkse omgangstaal van veel Belgen. Op vele plaatsen was er dus meer sprake van een bewerking van de oorspronkelijke tekst dan van een vertaling, daar er vaak geen ‘Belgische’ vertaling kon gevonden worden voor de zorgvuldig door Claus gekozen Vlaamse wending. Ik trachtte echter altijd een zeker evenwicht te behouden: op één bladzijde van *Le chagrin des Belges* vindt u min of meer hetzelfde percentage belgicismen als op de overeenkomstige pagina van *Het verdriet van België*.

Hoofdstuk 3 begon toen mijn manuscript bij Julliard belandde. Na een paar maanden kreeg ik het terug met een brief van een correctrice, die mij gewoonweg verklaarde dat zij alle verkeerde woorden en wendingen verbeterd had. Zij had ijverig gewerkt: in mijn meer dan duizend pagina’s dik manuscript waren alle belgicismen meedogenloos uitgeroeid: een taalmoord op ruime schaal! Haar pseudo-verbeteringen had zij met rode inkt aangebracht, zodat het geheel er als het slechte huiswerk van een scholier uitzag. Hier en daar had zij eveneens passages aangestipt waar het proza van Claus onduidelijk of onbegrijpelijk was! Het kostte mij een volle maand om de verbeteringen te verbeteren.

Ik zal u verdere hoofdstukken uit het leven van een vertaler besparen. Eén ding dient evenwel nog gezegd: ik voel mij buitengewoon vereerd met de toekenning van

de Martinus Nijhoffprijs, maar ik had die nooit kunnen ontvangen indien het vertaalde boek niet zo'n uitzonderlijke meesterwerk ware geweest. Ik ben mij er volkomen van bewust, dat dit jaar zoals elk jaar andere vertalers met al hun talent aan het werk zijn gegaan om Nederlandse letterkundige werken in het buitenland voor te stellen en toegankelijk te maken. Ik heb het geluk gehad dat het Belgische, Franse, Zwitserse en zelfs Canadese lezerspubliek de hoge literaire waarde van Claus' roman heeft erkend. Een boek kan succes oogsten, maar van persoonlijke bijval van een vertaler kan nauwelijks gesproken worden: hij blijft altijd een tussenpersoon die de steun van het origineel nodig heeft. Hoeveel mensen in het grote publiek weten welke taalkundige of poëtische krachttoeren sommigen moeten leveren om een gedichtenbundel te vertalen, die door driehonderd lezers op de juiste waarde geschat zal worden? Of wie is aandachtig genoeg om te merken, dat de een of andere detectiveroman uitzonderlijk goed vertaald is?

Juist daarom is een instelling als de Martinus Nijhoffprijs van heel groot belang: om de aandacht te vestigen op de moeilijke en soms nog onderschatte taak van de vertaler. Ik ben heel trots op deze Nijhoffprijs, ik neem hem aan met grote vreugde en – als dit niet te verwaand klinkt – ik zou het Prins Bernhard Fonds dank willen zeggen uit naam van alle vertalers.